

27 maart 2024

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Minder mbo'ers naar het hbo... wel relatief meer naar de Ad... en wat betekent dit op termijn?

1 Inleiding

Het was een interessant bericht dat kortgeleden redelijk uitgebreid de pers haalde, kijkend naar cijfers voor de doorstroom vanuit het mbo naar het hbo. Betrof het in 2020 nog rond 39.000 mbo'ers, in 2023 zijn er 'nog maar' 32.000 aan een hogeschool begonnen. De grootste daling was in het begin van deze periode te vinden, maar ook in 2023 ging het om 4% minder mbo'ers. Een duidelijke trend dus, al kan het best zijn dat mbo'ers nu eerder een baan zoeken, maar dan toch... We nemen aan dat de beleidsmakers, o.a. OCW dus, maar vooral ook de hogescholen zelf aan het nadenken zijn wat de consequenties hiervan zijn op de hele korte en wat langere termijn. Daarbij komt ook nog dat meer mbo'ers naar de Ad-opleidingen gaan en relatief minder kiezen voor bacheloropleidingen. Hogescholen die dus vooral focussen op de Bachelor merken dit en het speelt ook nog eens in combinatie met een behoorlijke daling van het totaal aantal ingeschreven studenten (zo'n 3,4% minder). Overigens is daaraan mede (positieve) debet het grotere aantal getuigschriften dat is uitgereikt (5,6% meer).

We geven hier wat bouwstenen voor discussies over het beleid en de strategie. Elke hogeschool heeft wat dat betreft z'n eigen mores, maar goed, dat maakt het Nederlandse landschap nu juist zo interessant. Wel zal de nationale aanpak, in de wetenschap dat grote regionale hogescholen domweg moeten gaan bezuinigen - met een reële bedreiging voor de omvang van regionaal belangrijke opleidingen - nog wel voor veel overleg op het scherp van de snede gaan zorgen...

2 Groei van de Ad en 'gevolgen'...

Hier een lijstje met stukjes die te maken hebben met de groei van de instroom en het aantal ingeschreven studenten binnen de Ad-opleidingen, in willekeurige volgorde.

2.1 Aandeel Ad-instroom

In 2020 was het aandeel bij de hbo-instroom voor de Ad zo'n 8% en is het nu opgelopen naar zo'n 12%. Met het al jaren te constateren groeitempo voor de Ad-instroom in samenhang met de algemene teruggang voor de hbo-instroom kunnen we in ons land over een paar jaren wel eens te maken hebben met een aandeel van 20% of meer voor de Ad.

Dat is overigens internationaal behoorlijk revolutionair... want in diverse landen blijven instellingen voor het hoger onderwijs hardnekkig vasthouden aan de Bachelor als 'ankerpunt'. Ook in deze tijd waarin het streven naar flexibilisering de overhand gaat krijgen, is dat een opmerkelijk keuze. Men probeert veelal in die landen te gaan werken met het aanbieden van 'micro-credentials' om allerlei doelgroepen te kunnen bedienen, maar 'het private speelveld' is voor bekostigde instellingen een lastige omgeving...

2.2 Doorstroom naar de Bachelor en aantallen ingeschreven studenten

Het kan verschillen per hogeschool maar veel van de Ad-geslaagden kiezen voor een baan om het hbo-getuigschrift te verzilveren. Ze opteren daarmee niet voor een directe doorstroom naar een aanvullend bachelorprogramma.

Een bachelorstudent die niet voortijdig uitvalt (of een BSA krijgt dan wel switcht) staat vaak zo'n vier of vijf jaar bij een hogeschool ingeschreven. De Ad'er daarentegen wordt maar twee of drie jaar meegeteld. Het betekent dat als het aandeel Ad'ers bij de instroom blijft stijgen de aantallen ingeschreven studenten sterk kunnen gaan dalen. Hogescholen die zich richten op het Ad-aanbod, krijgen vooral hiermee te maken en zullen hun scenario's goed moeten gaan doorrekenen.

Kortom, men kan niet meer negeren dat de Ad-opleiding nominaal de helft duurt van de leerweg voor degenen die de Bachelor willen behalen. Ook zit er geen diplomabonus aan de Ad verbonden en zo iets kan mede een slok op een borrel schelen bij grote aantallen Ad-studenten.

2.3 Werkenden... en terughalen

Veel hogescholen moeten voor zichzelf nagaan hoe om te gaan met het alumni-beleid voor degenen die met een Ad aan de slag gaan.

Ad-alumni hebben vrijwel allemaal nog wel een of twee jaren bekostiging 'in de rugzak'. Het is derhalve zaak om als hbo en als hogeschool een strategie te ontwikkelen om deze personen aan zich te binden en ervoor te gaan zorgen dat ze op een gegeven moment – vaak in combinatie met een baan – kunnen opteren voor de Bachelor. Door daarbij gebruik te maken van opgedane leer- en werkervaringen (certificaten, in-company training, cursussen, training-on-the job¹ e.d.) kunnen allerlei leeruitkomsten worden gebruikt voor een zo efficiënt mogelijk ingericht programma.

Het betekent dat er een flexibele aanpak moet worden gebruikt. Zo niet, dan kunnen deze personen eerder kiezen voor een private hogeschool, zeker als de werkgever een financiële bijdrage levert. Overigens is de overheid minder geld kwijt in dit soort gevallen (tenzij de betrokkene ook nog een tweede Bachelor wil doen, maar dan bekostigd) nl. alleen maar voor de bekostigde Ad-opleidingen.

2.4 Verschuiving 'karakter Bachelor'

Het is een constatering die ook al een aantal jaren geleden aan de lezers is gegeven, maar in dit kader wordt deze ook weer relevant nl. dat de bacheloropleidingen toch een wat ander karakter kunnen krijgen. Als mbo'ers vooral en straks in grote getale voor de Ad kiezen, zullen de bacheloropleidingen vooral door havisten worden bevolkt – aangevuld met vwo'ers die liever het hbo dan het wo gaan doen.

Hogescholen zullen zich moeten gaan afvragen wat dit betekent voor het karakter van allerlei bacheloropleidingen. Ze kunnen mogelijk kijken naar aspecten zoals:

- Doorstroom met de propedeuse naar het wetenschappelijk onderwijs...
- Het meer bezien of een direct aansluitende Master interessant is...
- Wellicht ook meer driejarige routes voor vwo'ers en bepaalde groepen havisten die kunnen worden ingericht...
- Het meer opnemen van eenheden die vooral ook zijn gericht op het doen van praktisch onderzoek kan een optie zijn...
- Het aanbieden van specifieke minoren rond bijvoorbeeld meer theoretische kennis kan ook aantrekkelijk zijn...

2.5 Aanvullend bachelorprogramma

Mede gelet op hetgeen al is gemeld, is het van belang om a.s. studenten en degenen die een Ad-opleiding volgen, de kans te bieden om de (verwante) leerweg Ad-Bachelor in principe in vier jaren te kunnen volgen. Daarmee is het volwaardige variant van de vierjarige bachelorroute, om a.s. studenten een duidelijke keuze te kunnen bieden.

Maar het betekent dat hogescholen moeten bezien of het altijd mogelijk is om aanvullende bachelorprogramma's voor Ad'ers te maken met een studieduur van twee jaren. In zo'n geval is het positioneren van die programma's als een afstudeerrichting binnen de ontvangende bacheloropleiding een voor de hand liggende aanpak.

Een ander punt is, gelet op de voorgaande kanttekening, dat bezitters van een Ad-getuigschrift pas gaan instromen in de bacheloropleiding, op een later moment van de studie. Het zou betekenen dat er mogelijk problemen optreden voor hogescholen die om bepaalde redenen opteren voor het opnemen van die studenten in de bachelorgroepen die het derde en vierde jaar ervan volgen. De Ad's worden steeds meer zelfstandig ingevuld en vormgegeven, en daarbij kan derhalve gaan spelen dat mbo'ers juist en heel bewust die route volgen naar de Bachelor en dan pas 'mixen' met andere groepen studenten.

¹ Om een voorbeeld te geven: In veel bedrijven worden nieuwe systemen of machines e.d. geïnstalleerd. Daarvoor zijn vaak nieuwe competenties (kennis, vaardigheden) nodig. Het is dan simpelweg de producent daarvan die aanvullende instructies, trainingen en workshops geeft. Dat is een hele directe manier om scholing te ondergaan.

Het ligt voor de hand om na te gaan hoe deze leerwegen op elkaar kunnen worden afgestemd en of er toch aparte groepen nodig zijn.

2.6 Samenwerking mbo-hbo (denk dus aan die twee routes van 4 jaren...)

De samenwerking in de regio's rond de doorstroom mbo-hbo zal zich in de komende jaren kunnen gaan richten op de Ad, al is dat wel een kwestie van het maken van keuzes door de betrokken hogescholen en ROC's. Uiteraard blijft de doorstroom naar de bacheloropleidingen mede in beeld, dus het is zo dat ook daarvoor 'arrangementen' nodig zijn.

De samenwerking kan mede worden gezien in het licht van het streven van veel hogescholen om inhoudelijk verwante leerwegen naar de Bachelor, rechtstreeks dan wel via de verwante Ad (als deze er is, landelijk en dan ook regionaal) te kunnen 'onderhouden'. Daarbij is dan het uitgangspunt dat ze beide vier jaren in nominale zin omvatten. Dat is zonder meer klantvriendelijk, maar het verlokt waarschijnlijk nog meer mbo'ers om de route via de Ad te kiezen, met bepaalde gevolgen.

Ook is er dan nog steeds een optie voor die studenten om na de Ad toch alsnog een andere studierichting op te gaan. Zeker als dat in een deeltijdse of duale vorm kan gebeuren, dus als er een werkgever is die dit wil ondersteunen, is het helemaal geen vreemd scenario.

Het is overigens wachten op een Kamerbrief over 'de waaier', en dan zit ongetwijfeld de combinatie mbo-Ad in de beschouwingen. Maar als dit allemaal zo is, komen we er zeker op terug.

2.7 Ad en aanvullende programma met verschillende inrichtingen

Een bijzonder situatie die aandacht verdient, zeker nu de Ad-aantallen aan het groeien zijn, is dat de Ad-opleiding en het aanvullend bachelorprogramma verschillende inrichtingen kunnen hebben, dus bijvoorbeeld een voltijdse Ad en een duale Bachelor. Als dit een directe doorstroom betreft, moet een hogeschool gaan bezien of die constructie ook wel als zodanig kan worden aangeboden. Zeker als een student die optie voor ogen heeft, mede vanwege de kans om na de Ad de studie met werk te combineren, moet worden bezien of daaraan tegemoet valt te komen.

Het kan dus best zijn dat de hogeschool voor de betreffende bacheloropleiding(en) niet alle varianten kent. Wellicht is dat wel het geval bij een collega-hogeschool, en dat kan een mooie aanzet zijn voor regionale samenwerking. Ter overdenking.

Zoals al eerder is aangegeven: Er zullen veel Ad'ers in de komende jaren op de arbeidsmarkt zijn te vinden, met een wens om toch ook een keer de Bachelor in de wacht te slepen. Dat zal heus niet in voltijd zijn, dus moet een hogeschool die veel werk maakt van de Ad in het aanbod, goed nagaan of men die werkende Ad-bezitters daarmee van dienst kan zijn, in een deeltijdse of duale vorm.

2.8 Professional Associate Colleges – voltijd... maar ook vooral deeltijd...

Het succes van een aantal hogescholen bij het bundelen van het Ad-aanbod in de eigen vestigingsplaats dan wel op een specifieke plek in een regio heeft andere hogescholen aan het denken gezet. Het opzetten van een PAC (we geven dit maar als soortnaam) blijkt echter toch niet zo simpel te zijn, zeker als er ook nog andere instellingen in de buurt zijn of het aantal jongeren niet erg groot is.

Een mogelijkheid die nog niet echt van de grond is gekomen, is dat een PAC zich vooral in een regio bevindt met veel werkenden met een mbo-achtergrond, een havo-opleiding achter de rug... of... met mensen die vinden dat ze graag willen switchen van sector... of juist zich willen bijscholen omdat er voor de huidige baan nieuwe competenties nodig zijn. Maar de bekostigde hogescholen moeten sterk gaan opboksen tegen de private aanbieders (die overigens best iemand een tweede Ad kunnen aanbieden – wat een bekostigde instelling ook mag maar dan wel door het laten betalen van instellingscollegegeld). In ieder geval is dit een punt van aandacht in het beleid van hogescholen, ook als er ROC's in de buurt zijn die een handje kunnen helpen.

Wat een aandachtspunt voor de overheid is dat moet worden bezien of een PAC een eigen positie binnen het hoger onderwijs kan krijgen. Niet als een separate instelling, naast hogescholen, maar wel met aanvullende regelingen die een PAC aantrekkelijk maken. Denk aan het kunnen aanbieden van een Ad verspreid over drie jaren, het kunnen ontwikkelen van deelprogramma's die gericht zijn op bedrijven, het aanbieden van certificaten, en zo zijn er nog wel wat zaken te bedenken.

2.9 Duale Ad-opleidingen op basis van programma's die passen bij het werk

Een specifieke optie die puur voor Ad-opleidingen zou kunnen gaan gelden, is dat een vierde inrichting naast voltijd, deeltijd en duaal mogelijk wordt gemaakt. Het gaat om wat bijvoorbeeld in Engeland de 'Higher Apprenticeship (HA)' heet en die door universiteiten mag worden aangeboden, mede door de nationale accreditatie-organisatie beoordeeld en gecontroleerd.

Het is een 'omgekeerde' duale variant. Formeel gaat het bij duaal om de status van student die binnen de opleiding werkzaamheden verricht, gericht op opleidingscompetenties – dus de leeruitkomsten ervan. Bij de HA betreft het de status van iemand als 'werknemer' die vervolgens aanvullende scholing volgt, passend bij de baan, in lijn met de dynamiek en met mogelijke aanpassingen voor een doorgroei naar een volgende werkfase. Het werk (baan, functie) wordt beoordeeld en vervolgen is het zaak van de universiteiten om onderwijsenheden voor die aanvullende scholing vorm te geven. Zo ontstaat een programma van twee jaren, leidend tot een erkend diploma.

Uiteraard kunnen er ook branche- en arbeidsmarktgerichte certificaten worden ingebouwd (zoals bijvoorbeeld in Zwitserland heel gebruikelijk is), met inschakeling van beroepsverenigingen die betrokken zijn bij de colleges en practica (en waaraan ook veel werkenden kunnen meedoen, voor een bepaald certificaat). Ook de rol van de zgn. Business Academies, van grote werkgevers, is interessant als het gaat om het leveren van bepaald maatwerk.

Het is aldus zonder meer een vorm die veel nieuwe mogelijkheden biedt om Ad-opleidingen in te zetten voor het Levenlang Ontwikkelen. Ook het mogen gaan gebruiken van 'eenheden van leeruitkomsten' kan hierbij van pas komen.

2.10 Budgetten – bekostiging... en nog wat andere geldzaken...

Ook nog maar even iets over de pecunia, de centen en dus de budgetten, als we kijken naar het aantal Ad-studenten dat aan het groeien is – en dus daarmee een duidelijk effect op de bekostiging van het hbo gaat hebben. Maar dan geldt het ook voor de verdeling ervan over de hogescholen, afhankelijk van het beleid dat rond de Ad wordt gevoerd. Een paar punten, als een soort samenvatting van de vorige paragrafen:

- Ad'ers kunnen drie jaar over hun studie doen alvorens aan werk te gaan. De hogeschool krijgt deze drie jaren volledig bekostigd, dus ook de 'uitloop'... in tegenstelling tot wat er gebeurt als een bachelorstudent het vijfde studiejaar ingaat...
- Ad'ers die direct doorgaan voor de Bachelor nemen hun 'geschiedenis' mee en het betekent dat hogescholen het moeten doen met wat er nog aan bekostiging resteert – en die kan minder dan twee jaren zijn... dus ja, op welke wijze kunnen daarover afspraken worden gemaakt tussen de managers van de Ad's en de Bachelors...
- Ook nog te noemen: Studenten hebben voor vier jaren recht op de basisbeurs en dat kan dus lastig worden als de gehele leerroute vijf of meer jaren vergt... en dat houdt wellicht in dat Ad'ers graag zo snel mogelijk de Bachelor willen behalen...
- Straks zijn er veel werkende Ad'ers in ons land die op een gegeven moment best de Bachelor willen verwerven, en die stromen dus weer als 'bekostigde student' bij een hogeschool in... en de vraag is of de overheid met deze 'golf-beweging' rekening houdt bij de planning rond het budget voor het hbo (en wo) voor de toekomst...
- In het verlengde daarvan zullen er ook veel werkende Ad'ers privaat opgaan voor de Bachelor, ook al hebben ze nog recht op de basisbeurs en die bij zonder meer bij een duale opleiding onder bepaalde voorwaarden kan worden ingezet... en de vraag is dus of de hogescholen en ook OCW hiermee rekening houden...
- En dan ook: Als ze niet meer terugkomen, dan 'houdt de overheid geld over'... en ja, is daarvoor een rekenmodel op te stellen en te gebruiken, om geld te besteden aan andere zaken...

3 Kortom en dus

Kortom, het is niet meer een kwestie van het hebben van een aantal Ad-opleidingen, beperkte instroom en weinig aandacht daarvoor (al kan de bekendheid bij het werkveld nog wel een paar tandjes hoger). De Associate degree heeft een eigen plek verworven, en we nemen aan dat in de komende jaren in de toekomstverkenningen daarmee zeer scherp rekening wordt gehouden.

Dus, de hogescholen en de overheid moeten in de beleidsplannen de Ad bezien in welke mate de Ad kan bijdragen aan het onderwijsstelsel als geheel en het hoger onderwijs in het bijzonder.